

Посмертний опис майна львівського гравера і друкаря середини XVIII століття Івана Филиповича / О. Лильо // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Праці комісії образотворчого і ужиткового мистецтва. – Львів 1998. – Т. CCXXXVI. – С. 464–475. 12. Tyszkowski W. Produkcja drukarni Jana Filipowicza we Lwowie / W. Tyszkowski // Czasopismo Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich. – Zeszyt 13. – Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum, 2002. – S. 13–37. 13. Вуйцик В. Нові документальні відомості про українського гравера і друкаря XVIII століття Івана Филиповича / В. Вуйцик // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка: Праці комісії образотворчого та ужиткового мистецтва. – Львів, 1998. – Т. CCXXXVI. – С. 457–463. 14. Koronacja ikony w klasztorze Domaników we Lwowie w roku 1751: oprawa artystyczna / W. Aleksandrowicz // Acta Academiae Artium Vilnensis. – 2009. – Т. 54: Celebrations and everyday in the Grand Duchy of Lithuania and its contexts. – S. 123–131. 15. Łomnicka-Żakowska E. Grafika polska XVIII wieku: rytownicy polscy i w Polsce działający / E. Łomnicka-Żakowska. – Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2008. – S. 206–218, ill. 16. Kraszewski J. I. Catalogue d'une collection iconographique polonaise, composée des dessins originaux, gravures, xylographies, lithographies, illustrant l'histoire, la géographie, antiquités, costumes, mœurs, armes, meubles, etc. de l'ancienne Pologne, de ses provinces et pays limitrophes / J. I. Kraszewski. – Dresde: Imprimerie de Hellmuth Henkler, 1865. – 292 p. 17. Kołaczkowski J. Słownik rytowników polskich tudzież obcych w Polsce zamieszkałych lub czasowo w niej przebywających, od najdawniejszych do najnowszych czasów jako przyczynek do historii sztuk pięknych w Polsce / J. Kołaczkowski. – Lwów: z drukarni Towarzystwa im. Szewczenki pod zarządem F. Samickiego, 1874. – 88 s. 18. Исаевич Я. Издательская деятельность львовского братства в XVI–XVIII вв. / Я. Исаевич // Книга. Исследование и материалы. – Сб. 7. – М.: Изд-во Всесоюзной книжной палаты, 1963. – С. 199–237. 19. Попов П. Матеріали до словника українських граверів / П. Попов. – Київ, 1926. – 137 с.: мал. 20. [Nowakowski E.] O cudownych obrazach u Polsce przenajświętszej Matki Bożej. Wiadomości historyczne, bibliograficzne i ikonograficzne. Przez X. Wacława z Sulgostowa / [E. Nowakowski]. – Kraków: nakładem autora, 1902. – 846 s. 21. Rastawiecki E. Słownik Rytowników polskich Słownik rytowników polskich, tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej pracujących / E. Rastawiecki. – Poznań: z drukarni J. I. Kraszewskiego (Dr. W. Łębiński), 1886. – 316 s., il. 22. Широцький К. Юніка ієрополітика / К. Широцький // Наше минуле. Журнал історії, літератури і культури. – Київ: Видавниче товариство "Друкар", 1918. – Ч. 1. – С. 175–179. 23. Zubrycki D. Historyczne badania o drukarniach rusko-słowiańskich w Galicji / D. Zubrycki. – Lwów: w drukarni Instytutu Stawropigiańskiego, 1836. – 90 s. 24. Голубець М. Іван Филипович (Сторінка давно забутої трагедії) / М. Голубець // Поступ: Студентський вісник. – Львів, 1923. – Річник III. – С. 37–43.

Юрій Мердух

СОТРУДНИЧЕСТВО ЛЬВОВСКИХ ГРАВЕРОВ ИВАНА ФИЛИППОВИЧА И ЮРИЯ ВИШЛОВСКОГО СО СТАВРОПИГИЕЙ

Об украинских граверах Ивана Филипповича и Юрия Вишловского, их сотрудничество с типографией Ставропигийского братства во Львове, и их вклад в подъем престижа украинской печатной книги на протяжении XVIII в.

Ключевые слова: граверы, типография, Иван Филиппович, Юрий Вишловский, Ставропигийское братство.

Yuriy Merdukh

COOPERATION OF LVIV ENGRAVERS IVAN FYLYPOVYCH AND YURIY VYSHLOVSKYI WITH STAVROPIGIYSKYI BROTHERHOOD

About Ukrainian engravers Ivan Fylypovych and Jurij Vyshlovskiy, their cooperation with Stavropigiysky printing house in Lviv, and their contribution in raising the prestige of Ukrainian books printed during the XVIII century.

Key words: engravers, Ivan Fylypovych, Jurij Vyshlovskiy, Stavropigijske brotherhood.

УДК 391.1+391.2+746.34

Оксана Сем'яник

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ НАРОДНОГО ВБРАННЯ ЗАЛІЩИЦЬКОГО ПОДНІСТРОВ'Я (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.)

На основі аналізу фондів колекцій Заліщицького краєзнавчого музею, польових матеріалів та відповідної літератури, розглянуто конструктивні та художні особливості чоловічого та жіночого народного вбрання Заліщицького Подністров'я. Основна увага акцентується на характеристиці специфічних стилів оздоблення та декорування одягу, визначення регіональних відмінностей у межах конкретної етнографічної території. Визначається місце вишивки у системі оздоблення сорочки, класифікується чоловіча та жіноча орнаменталістика. Проаналізовано основні методи ткацтва, такі, як низь, лиштв, занизування. Окрема увага

приділяється самоназві окремих видів верхнього одягу, які набули поширення на межі XIX–XX ст. та збереглися до наших днів.

Ключові слова: народний одяг, чоловічий одяг, жіночий одяг, історичні традиції, вишивка.

Основними критеріями становлення окремого народу, як самостійного і самобутнього утворення є спільна мова, традиції, а також одяг. Одяг українського народу, окрім символу народності виступає яскравою перлиною художньої творчості та духовної спадщини. Специфічною рисою традиційного українського одягу є його яскраво виражена регіональна специфіка, що слугує символом приналежності його власника до певного географічного та культурного простору, ідентифікує та визначає його духовно. Народний костюм відображає суспільні, моральні та естетичні цінності суспільства. В історії розвитку традиційного народного вбрання відображаються також і вікові традиції. На художньому оздобленні одягу відображаються особливості соціально-політичного життя, свідком яких виступав народ. У кожному етнографічному регіоні сформувався свій тип народного одягу, який відрізнявся своєрідними рисами та особливостями.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного наукового аналізу історичних та етнографічних особливостей виробництва народного одягу та його традиційного стилю на території Заліщицького Подністров'я.

У вітчизняній науці проблема етнологічного та історико-культурного розвитку, впродовж останніх років набирає актуальності. Однак залишається низка питань, які вимагають глибокого наукового аналізу. Однією із таких проблем є дослідження основних художніх образів традиційного народного одягу українського Подністров'я, зокрема, у межах сучасного Заліщицького району Тернопільської області.

Методологічною основою дослідження стали праці таких вітчизняних етнологів, мистецтвознавців та істориків, як Л. Булгакова-Ситник [1–2], М. Бучик [3], А. Гриб [4], А. Данилюк [5], Р. Захарчук-Чугай [15], К. Матейко [16]. Особливу увагу слід звернути на дослідження Л. Булгакової-Ситник, яка у своїх працях сформулювала наукову структуру дослідження та аналізу традиційного народного одягу [1].

Мета статті – визначити конструктивні та художні особливості народного вбрання Заліщицького Подністров'я у конкретний історичний період.

Власне на межі XIX–XX ст. територія сучасного Заліщицького району входила до складу імперії Габсбургів. Імперська політика досліджуваного періоду сприяла розвитку національних традицій та культури, а тому одяг того часу та його художнє оформлення відображав рівень національних традицій. Варто, однак зауважити, що на багатстві одягу позначилися достатньо складні соціально-економічні умови, оскільки Галичина, в економічному плані була сировинним придатком Австро-Угорщини.

Основними територіальними межами дослідження є територія сучасного Заліщицького району на Тернопільщині. Для повноцінного розкриття поставленої проблеми зосередимо увагу на матеріалі, із якого виготовляли одяг, особливостях стилістичного оформлення та орнаменту, а також вікових та гендерних аспектах.

Якщо характеризувати сировину та матеріал для виготовлення традиційного одягу, то основним було домоткане полотно (конопляне чи лляне), доморобні вовняні чи напіввовняні тканини, хутро. В основі крою закладені прямокутні форми, які змінювалися в різних видах плечового чи поясного одягу. Особливості такого крою давали велику вільну площину для оздоблення. Традиційний народний одяг досліджуваного періоду поділявся на дві групи: чоловічий та жіночий. Виокремлення в окрему групу дитячого одягу не доцільно, оскільки він був стилізовано притаманний обом статтям і не характеризувався різноманіттям.

Що стосується чоловічого одягу, то у його комплекс входила натільна сорочка, яка одягалася поверх штанів і підперезувалася домотканою вовняною крайкою чи шкіряним поясом. Святкові сорочки шили із кращих сортів конопляного або лляного полотна, буденні – із конопляного. Ще на початку 40-х рр. XX ст. побутуючими були сорочки архаїчного типу – тунікоподібні. В основі таких виробів лежить полотно, яке складалося на плечах так, щоб обидві частини були рівними; на плечах, у такої сорочки були відсутні шви, на заломі утворювався виріз горловини [16, с. 50]. У залежності від ширини полотна, у чоловічих сорочках були присутні бокові клини та ластовиці під пахвами. Рукави таких сорочок пришивалися до стану під кутом 90 градусів і мали пряме вільне закінчення. Коміри у вигляді нешироких прямокутних смужок. Характерна особливість сорочок окремого села чи групи сіл виражалася у особливостях оздоблення. Вишивка була єдиним способом прикрашання сорочки. У залежності від техніки вишивання творився й орнамент. На думку багатьох дослідників, домінуючою у досліджуваній період була лічильна техніка вишивання, в основі якої лежав стібок по рахунку ниток по пітканню чи основі тканини. Такі техніки, зокрема, як низь, лиштва, занизування тощо, дозволили творити на тканині лише геометричні чи

геометризовані орнаменти [18–19; 22]. На початку XX ст. у цих селах переважали на чоловічих сорочках рослинні орнаменти, виконані технікою "хрестик" різнокольоровими заплоченими нитками [17; 20; 21].

Штани з домотканого полотна були із вузькими холошнями, на поясі зв'язувалися на очкур. Холошні підрізалися під мережку в один прутик "цирку". Взимку одягали штани із доморобного



сукна чорного чи коричневого кольору. Нагрудний одяг представлений хутряними безрукавками. Верхній – сукняними сердаками та опанчами, кожухами. Найпоширенішою назвою безрукавок, що побутувала на цій території, була "лейбик"; в окремих селах зустрічаються інші назви: "півкожушок", "куций кожушок" (фото № 1) з короткими до ліктів рукавами. Заліщицький варіант оздоблення хутрянних безрукавок, характеризується декором аплікації сап'яном та тонким фабричним сукном – переважно вишневого кольору. Зустрічаються два різновиди крою: короткі та подовжені. Короткі лейбики (38–40 см), прикрашалися вздовж застібки, довкола крайових зрізів, на бічних швах та кишнях. Орнамент біля застібки укладався із рядка силянки та паралельної смужки із з'єднаних між собою "кучерів". По обидва боки бічних швів розміщувалися силянки на три ремінці або смужка із кольорової шкіри, довкола якої вишивали рядки "козлика". Накладні кишеньки робили із тисненої шкіри. Краї обрамлялися зубчастою смужкою із голеної шкіри. У селі Лисичники до такого комплексу оздоблення додавався декоративний смушевий комір. Зовнішній край обрамлявся смужкою подвійних зубців з вишневого сукна. На подовжених безрукавках (58–62 см), розширених донизу із плечовими швами, вздовж застібки орнамент утворювався із великих не з'єднаних між собою гачкоподібних елементів ("кучерів") і "квітки-сонечка", яка міститься у нижньому куті поли. Іноді "кучері" чергувалися із аплікованими мотивами "дубових листочків" або трипелюстковими квітами – "ліліями". Аналогічно декорувалися бічні шви. Плечові шви, пройми, довкола поли прикрашалися композицією із силянки та зубчастого бордюру. Усі апліковані елементи окантовувалися чорною вовняною ниткою, ритмічно закрученою у петельки ("крючки") і пришитою тонкою фабричною ниткою "в прикріп". Крайові зрізи на полах, пройми рукавів обшиті смушком [2, с. 319].

Сукняні сардаки декорувалися плетеними із чорних чи коричневих вовняних ниток кісками або мотузочками, скрученими із кольоровими вовняними нитками. Крій сардака був надзвичайно простий. Брили два куски сукна. Один кусок залишався цілим, а інший (перед) розрізався на дві поли (частини). Сардак шили прямим, не до стану і без вусів, а по боках внизу пришивали великі клини. Рукави були теж прямо викроєні та зарублені внизу. Сардак носили поверх кептаря не застібнута або навпаки.

Цікавим різновидом верхнього одягу є так звана "опача" – верхній одяг халатоподібного типу. Шився частіше із одного або двох перегнутих по плечах довгих полотнищ домашнього сукна гіршої якості синього або сірого кольору. Оздоблювали на лацканах, манжетах і каптурі червоною тканиною і шнуром по краях піл, кишнях, поясі. Застібка опанча не мала, підперезувалася поясом. Одягалася поверх інших видів вбрання, особливо в негоду чи в дорогу. Інший вид верхнього одягу, кожух, зазвичай, був зимовим одягом і виготовлявся з овчих шкір хутром усередину. Прикрашали кожухи чорним смушком (комір, поли, низ рукавів) та вовняними кольоровими нитками.

На відміну від верхнього одягу, елементів головних уборів та взуття було значно менше. Головними уборами чоловіків були смушкові шапки чорного кольору та солом'яні капелюхи, які мали різноманітні форми (високі, низькі, з малими і великими крисами). Основним видом взуття в кінці XIX – на початку XX ст. були чоботи, але більшу частину року ще у 1920-х рр. селяни ходили босими.

Що стосується жіночого строю, то у його ансамблі провідне місце займала сорочка, як один із найдавніших елементів одягу. Жіночі сорочки були одночасно натільним і верхнім одягом. У кінці XIX – на початку XX ст. типовою для цієї території була сорочка із уставками (плечками) та



тунікоподібні ("хлоп'янки"). Щодо декорування можна виділити декілька варіантів. Сорочки з уставками, пришитими по основі тканини, з відкритим пазушним розрізом без застібки, з призбираними і закріпленими вишивкою по брижах вирізом горловини та низом рукавів (фото № 2). Декоративний аспект у жіночій сорочці зосереджено на рукаві, який мав тридільну композицію: верхню, середню та нижню. Вишивка на полках та верхній частині рукава використовувалася дуже давно. Обов'язкова наявність вишитих полків на рукавах зафіксована на Поділлі у документах XVIII ст. У селі Мишків Заліщицького району вишивку по цілому рукаві називали "по рукавах" [5].

На території Заліщицького Подністров'я зустрічаємо сорочки, рукав яких декорувався із скісними в один бік або прямими смугами різної ширини. Такі смуги були однакової ширини або чергувалися різної ширини. На одному рукаві розміщувалася, в залежності від товщини, різна їх кількість. Смуги вишивалися дуже густо [6]. Вишивали й окремі елементи, наприклад, розетки, невеликі квіточки, подані у шахматному порядку і розміщені дуже густо. Вишивка виконувалася чорною бавовною або з малим вкрапленням інших кольорів. Уставки на рукавах складалася із 4–6 поперечних смуг, майже завжди вишитих чорною бавовною і, за рахунок техніки вишиття, ніби розграфлених гострими трикутними зигзагами, паралельними лініями чи колами. На них переважно у лінійному чи шахматному порядку повторюється один і той самий оздоблювальний елемент: зубці, кружечки, квітка, гачкуватий ромб. Часто на цих смугах йшла паралельно вишивка "лелітками". Смуги розділялися між собою вишивкою сріблястими чи золотистими металізованими нитками, так званою "сухозліткою", виконаною, ланцюжковим швом у 2–3 ряди, які щільно прилягали один до одного [7–9].

Уставка у таких сорочках обрамлювалася сухозліткою із трьох сторін аж до шиї по лінії з'єднання рукава зі станком. Підставка смуга вишивки – морщинка – також була різною. Її колір, орнамент, відмінний від уставки. У одних випадках це був різнокольоровий квітковий орнамент, виконаний волічкою на суцільно зашитому чорному тлі, в інших це знову ж таки зелений, оранжево-жовтий, на окресленій території гачкуватий ромб, у різних розмірах і комбінаціях та темно-фіолетові геометричні фігури у селі Колодрібка. Вишита орнаментальна композиція на уставках може бути 12–19 см шириною, а під уставками – 5–11 см шириною. Сорочки вишиті таким ж способом зустрічаємо у селах Іване-Золотому, Торському, Зозулинцях, Ворвулинцях, Дзвинячі, Касперівцях, Лисичниках [5; 10–11].

У сорочках, крім рукавів, оздоблюються вузькими симетричними смугами орнаменту площина навколо розрізу пазухи – "погрудки" – і "побічніці", які йдуть паралельно "погрудкам". Орнамент "погрудок" часто переносився на спину сорочки [5, с. 404]. Такі вишиті смуги ззаду на станку сорочки у селі Мишків називали "по пілочки". Виріз горловини і краї рукавів густо закріплювали обметочним швом ("корейкою" – примітка автора) бавовняними нитками чорного кольору. Край подолу підрублювали під мережку "цирку" [1, с. 204]. Прикладом цього принципу оздоблення вишитих жіночих сорочок можуть служити також сорочки із таких сіл, як Іване-Золоте, Колодрібка, Ворвулинці, Блищанка, Зозулинці. Були розповсюджені також сорочки із так званими "капаними" рукавами. Під морщинкою у таких сорочках розміщується "розкидка" із дрібних елементів (зірочок, листочків, "гудзичків"); рукав при цьому ніби покапаний вишивкою [3, с. 119]. Такі сорочки можна зустріти у селах Нирків та Іване-Золоте [12].

Тунікоподібні сорочки (без плечових швів), пошиті із домотканого полотна із відкритим пазушним розрізом, без застібок (фото № 3). Виріз горловини оформлений під "циркове збирання". Рукави прямі або оформлені пі облямівку. Вишивкою оздоблювали весь станок сорочки і всю поверхню рукава [1, с. 201]. Найдавніша тунікоподібна жіноча сорочка зафіксована у селі Мишків [4, с. 14]. Такі сорочки вишивалися майже виключно широкими рослинно-квітковими смугами, розташованими двома паралельними рядами на передніх і задніх погрудках. Вишивкою оздоблювали і розріз пазухи, який не був дуже глибоким і зав'язувався під шию кольоровими



нитками із кутасиками [13]. Такий тип сорочок зустрічаємо у селах Новосілка, Угриньківці, Щитівці.

Заліщицькі вишиті сорочки при орнаментатії виділяються своїм червоно-золотистим тлом і мають вигляд ворсових виробів [3, с. 117]. Узори на окресленій території виконуються чорною вовною, гаптовані різноманітною технікою шитва: поверхницею, стебнівкою, хрестиком, кучерявим швом. Саме ці шви створюють високий рельєф вишивки, контрастне протиставлення білого тла сорочки і густої, насиченої маси орнаменту. Для надання сорочкам святкового вигляду суцільні площини узору на рукаві розшивали срібними, золотими нитками, лелітками. Такий вид декорування зустрічаємо у селах Зозулинці, Іване-Золоте, Летяче. Ажурність сорочкам надає мереження окремих частин "павучками" або іншими різнокольоровими мережками. У деяких селах сорочки вишивали червоним шовком, ретельно їх "рісили", тобто, збирали у дрібні складочки, що створювало додатковий художній ефект різноманітності й глибини поверхні полотна сорочки. Прикладом такого способу декорування вишитих сорочок може служити жіноча сорочка із конопляного полотна із села Нагіряни, рукави і низ якої зібрані у дрібненькі складочки [14]. Такий тип сорочки зустрічаємо у селі Іване-Золоте де збирали не тільки рукави і низ сорочки, а й всю площину на грудях. У селі Садки такі сорочки називали "рішеними".

Жіночі сорочки XIX – початку XX ст. вишиті переважно геометричним орнаментом. Рослинний орнамент набув розповсюдження у 1920-х рр. Починаючи із 30-х рр. XX ст., рослинний орнамент трактується більш реалістично. Стилізовані квіткові мотиви виконуються гладдю та хрестиком. У селах Новосілка, Богданівка, Угриньківці, Щитівці як доповнення до вишивки чорного кольору, прийшла насичена, яскравих кольорів вишивка квіткових орнаментів. Буденні сорочки прикрашалися легкою вишивкою навколо розрізу пазушки, на подолі кінцях рукавів та у місцях з'єднання деталей крою [5, с. 410].

При декоруванні жіночих сорочок використовувався прийом поєднання геометричного та рослинного орнаментів. Прикладом такого типу декорування жіночих сорочок була вишита жіноча сорочка із села Лисичники, де геометричним орнаментом виконана уставка, а рослинним – розкидка на рукавах. У селі Новосілка зустрічаємо такий тип сорочок, де між уставкою та розкидкою на рукаві, які виконані рослинним орнаментом, вишита широка смуга геометричного орнаменту. Поєднання рослинного та геометричного орнаменту на вишитих жіночих сорочках зустрічаємо також у таких селах, як Ворвулинці, Колодрібка, Іване-Золоте, Нагіряни. Зазначимо, що додільні



суцільні сорочки зустрічаються дуже рідко. Переважно сорочки шили до підточки, яка у разі необхідності (прання) дуже легко відпорювалася і пришивалася. Декорування сорочок для буденної роботи було не типовим, хоча і зустрічаються сорочки із вузькими смужками вишивки на уставці чи довкола пазушного розрізу. Усі сорочки без винятку шилися до підточки, яка у разі необхідності (прання) дуже легко відпорювалася і пришивалася.

Поясним одягом до сорочки була обгортка ("горботка") або дві запаски (передня і задня), що особливо характерно для жінок старшого віку. Домоткані запаски виготовляли переважно зі штучних тканин. Їх ткали із кольорової вовни по лляній чи конопляній основі в дрібні поперечні смужки. Обгортка – прямокутна вовняна тканина, яку в півтора обороти обгортали навколо талії. На поясі закріплювали шнурком або поясом. Колорит обгортки завжди узгоджений із колоритом пояса та вишивки на сорочках. Заліщицькі обгортки були чорного та червоного кольорів у смужку попід край. Горботки придністровських районів були тричастинними: центральна частина завжди була чорною і при вдяганні залишалася позаду; дві бічні – мали кольорову смугу шириною у 4–5 см, яка утворювалася двома вузькими різнокольоровими смужками ("засновками"). Бічні частини завжди були яскравих кольорів: охристого, малинового, зеленого, синього. Краї полотнища горботки спереду накладали один на інший. Для більшої свободи рухів один із долішніх кінців обгортки відвертали й підтикали під широкий тканий пояс, яким оперізували стан (фото № 4).

Верхній одяг жінок майже не відрізнявся від чоловічого. Виняток становлять хіба що лейбики, які могли дещо багатше оздоблюватися. У крої і декорі сердаків та кожухів для жінок особливих відмінностей не виявлено. Головні убори заліщицьких жінок особливою різноманітністю не відрізнялись. Взимку жінки і дівчата носили хустки, правда ще на початку XX ст. старші жінки деколи одягали "рантухи" ("перемітку"). Пізніше цей вид головного убору жінки став лише обрядовим атрибутом на весіллі.

Таким чином, проаналізувавши фонди Заліщицького краєзнавчого музею та провівши низку польових досліджень, констатуємо, що у межах окресленої території у кінці XIX – початку XX ст. основний верхній одяг поділявся на жіночий та чоловічий, зберігаючи при цьому специфічні риси,

які стосувалися орнаменталістики, стилю пошиття та повсякденного призначення. Відзначено, що жіночий одяг був різноманітніший ніж чоловічий, хоча верхній одяг за своїм стилем і кроєм практично не відрізнявся. Основними технологіями виготовлення одягу були низь, лиштвa, занизування. Домінуючим елементом декорування – була традиційна для регіону вишивка рослинного орнаменту. Із часом появилася практика використання геометричного орнаменту, який застосовувався при наданні виробу святкового призначення; народний одяг Заліщицького Придністров'я характеризується багатим різноманіттям та притаманними тільки цьому регіону особливостями, що проявлялися насамперед у самоназвах окремих елементів одягу та орнаменті вишивки й оздоблення.

Список використаних джерел

1. Булгакова Л. П. Особливості хутряних безрукавок Поділля / Л. П. Булгакова // Наукові записки. – Тернопіль, 1997. – Ч. 2. – С. 310–321.
2. Булгакова-Ситник Л. П. Подільська народна вишивка: Етногр. аспект [Ред. О. М. Козакевич] / Л. П. Булгакова-Ситник. – Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2005. – 328 с.
3. Бучик М. Локальні особливості Тернопільської вишивки / М. Бучик // Наукові записки. – Тернопіль, 2003. – В. 3. – С. 115–120.
4. Гриб А. Є. Барвисті джерела / А. Є. Гриб. – Тернопіль: АМБЕР, 1998. – 150 с.
4. Данилюк А. Подоляни / А. Данилюк // Наука і суспільство. – 1990. – № 5. – С. 32–35.
5. Жіноча сорочка // Заліщицький краєзнавчий музей, книга надходжень КН-1342, екземпляр Е-44 с. Іване-Золоте.
6. Жіноча сорочка // Заліщицький краєзнавчий музей, книга надходжень КН-3431, екземпляр Е-171 с. Печорна.
7. Жіноча сорочка // Заліщицький краєзнавчий музей, книга надходжень КН-1341, екземпляр Е-43 с. Іване-Золоте.
8. Жіноча сорочка // Заліщицький краєзнавчий музей, книга надходжень КН-1298, екземпляр Е-10 с. Колоднівка.
9. Жіноча сорочка // Заліщицький краєзнавчий музей, книга надходжень КН-1299, екземпляр Е-11 с. Колоднівка.
10. Жіноча сорочка // Заліщицький краєзнавчий музей, книга надходжень КН-1292, екземпляр Е-4 с. Зелений Гай.
11. Жіноча сорочка // Заліщицький краєзнавчий музей, книга надходжень КН-6943, екземпляр Е-278 с. Лисичники.
12. Жіноча сорочка // Заліщицький краєзнавчий музей, книга надходжень КН-7346, екземпляр Е-290 с. Іване-Золоте.
13. Жіноча сорочка // Заліщицький краєзнавчий музей, книга надходжень КН-1297, екземпляр Е-9 с. Лисичники.
14. Жіноча сорочка // Заліщицький краєзнавчий музей, книга надходжень КН-7583, екземпляр Е-306 с. Нагір'яни.
15. Захарчук-Чугай Р. В. Українська народна вишивка (західні області України) / Р. В. Захарчук-Чугай. – К.: Наук. думка, 1988. – 192 с.
16. Матейко К. І. Український народний одяг / К. І. Матейко. – К.: Наукова думка, 1977. – 224 с.
17. Чоловіча сорочка // Заліщицький краєзнавчий музей, книга надходжень КН-1364, екземпляр Е-66 с. Зозуленці.
18. Чоловіча сорочка // Заліщицький краєзнавчий музей, книга надходжень КН-4690, екземпляр Е-261 с. Хмелева.
19. Чоловіча сорочка // Заліщицький краєзнавчий музей, книга надходжень КН-7584, екземпляр Е-307 с. Нагір'яни.
20. Чоловіча сорочка // Заліщицький краєзнавчий музей, книга надходжень КН-7976, екземпляр Е-321 с. Новосілка.
21. Чоловіча сорочка // Заліщицький краєзнавчий музей, книга надходжень КН-1339, екземпляр Е-41 с. Зелений Гай.
22. Чоловіча сорочка Заліщицький краєзнавчий музей, книга надходжень КН-7629, екземпляр Е-312 с. Бересток.

Оксана Семяник

НЕКОТОРЫЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ НАРОДНОГО НАРЯДА ЗАЛИЩИЦЬКОГО ПОДНЕСТРОВЬЯ КОНЕЦ XIX – НАЧАЛУ XX ВЕКА

На основанні аналізу фондів колекцій Заліщицького краєведчого музею, польових матеріалів і відповідної літератури, розглянуті конструктивні та художні особливості чоловічого та жіночого народного костюма Заліщицького Подністров'я. Основне уваження акцентується на характеристиці специфічних стилів оформлення та декорування одягу, визначення регіональних відмінностей в межах конкретної етнографічної зони. Визначається місце вишивки в системі оформлення рубашки, класифікується чоловіча та жіноча орнаменталістика. Проаналізовані основні методи ткацтва, такі як низь, налічник, нашивання. Особливу увагу приділяється самоназванню окремих видів верхнього одягу, які отримали поширення на рубежі XIX–XX вв. і збереглися до наших днів.

Ключевые слова: народная одежда, мужская одежда, женская одежда, исторические традиции, вышивка.

Oksana Semyanyk

SOME ARTISTIC FEATURES OF FOLK DRESS OF ZALISHCHYTSKIY OF TRANSDNIESTER ARE END OF XIX – TO BEGINNING OF XX OF CENTURY

On the basis of fund collections of Zalishchytskiy regional museum, field materials and corresponding literature, the structural and artistic features of masculine and woman folk dress of Zalishchytskiy of Transdnier are considered. It is marked the features of decorating of clothing of region. The main emphasis is placed on the characteristics of specific styles of finishing and decorating clothing, identification of regional differences within a particular ethnographic zone. The place of embroidery in the system finishes shirts, men's and women classified ornamentalistika. Analyzed the main methods of weaving, such as niz, casing, stringing. Special attention is paid to

the self-designation of certain types of outerwear, which have proliferated at the turn of the nineteenth and twentieth centuries and preserved to this day.

Key words: people's clothing, men's clothing, women's clothing, historical traditions, embroidery.

УДК 176.120.39.184

Уляна Палійчук

ПРИКАРПАТСЬКА МЕМОРІАЛЬНА ШЕВЧЕНКІАНА У 50–80-Х РР. ХХ СТ.: МІЖ НАЦІОНАЛЬНИМ ІДЕАЛОМ ТА ІДЕОЛОГІЧНИМ КОНФОРМІЗМОМ

У статті з'ясовуються генеза та загальні й особливі риси розвитку скульптурної шевченкіани на Прикарпатті у радянський період, узагальнюються її здобутки й упуцнення. Показано процес відновлення пам'ятних знаків Кобзареві, встановлених у першій третині ХХ ст., відстежується динаміка їх спорудження у другій половині 1940–1980-х рр. Доводиться, що культ Т. Шевченка радянська пропаганда використовувала як засіб ідеологічного конформізму та задоволення національних почувань українства.

Ключові слова: радянський період, Прикарпаття, Т. Шевченко, пам'ятники, монументальне мистецтво.

Пам'яткознавчі та історико-краєзнавчі дослідження свідчать, що перший в Україні пам'ятник Т. Шевченкові з'явився саме на Прикарпатті, а за останніх сто років їх встановили в краї більше, аніж у будь-якій іншій області. Існування такої багатой традиції скульптурної шевченкіани зумовлює науково-теоретичну та суспільно-політичну актуальність і значущість заявленої у назві статті проблеми. Будучи знаковим символом української нації, Т. Шевченко істотно вплинув на формування її політичної свідомості та культури.

У радянський період його культ не заборонявся, але використовувався як засіб ідеологічного конформізму, що не могло не позначитися на присвячених йому монументальних творах, які становлять важливий складник сучасної культурної спадщини України. Ця проблема привертає увагу культурної і наукової громадськості у зв'язку з потребою реконструкції пам'ятників, вибору для них місця, фактами вандалізму над святинями тощо. Вона потребує наукового осмислення, позаяк радянський період став важливим етапом розвитку скульптурної шевченкіани України, зокрема і Прикарпаття.

Нагромаджено значний пласт історико-краєзнавчої, пам'яткознавчої, мистецтвознавчої літератури, у якій порушено комплекс питань, пов'язаних із вивченням нерухомих об'єктів культурної спадщини, зокрема й пам'яток монументального мистецтва. З-поміж них важливе науково-методологічне значення мають розробки, підготовлені під егідою Інституту історії України НАН України, які узагальнюють досвід підготовки "Зводу пам'яток історії та культури України" [1, с. 183–249].

З'явилося й чимало різнопрофільної літератури про збереження і використання пам'яток історії та культури на Прикарпатті. Маємо праці науково-краєзнавчого й довідникового характеру, що висвітлюють здобутки із увічнення Т. Шевченка у творах монументального мистецтва в краї у радянський період [2–8]. Однак у зазначеному в назві статті ракурсі це питання не розглядалося.

Мета статті полягає у з'ясуванні динаміки та загальних і специфічних рис розвитку скульптурної шевченкіани на Прикарпатті у радянський період.

У радянський період встановили більше половини (за різними даними, від 85 – до 110) з існуючих на початок ХХІ ст. 170–200 пам'ятників Т. Шевченку в Івано-Франківській області [2; 3, с. 14; 4, с. 2–3; 5, с. 160; 9]. Такі розбіжності у даних зумовлені різними критеріями у підрахунках: в одних випадках враховували монументи, що з'явилися лише за радянської доби, у інших – ще й пам'ятники, встановлені раніше, а також напівзруйновані пам'ятні знаки й ті, що перестали існувати.

Радянська пропаганда використовувала культ Т. Шевченка як засіб ідеологічного конформізму та насаджування соціалістичних ідеалів, які не мали нічого спільного з його творчістю. Незважаючи на це, другу половину 1940-х – 1980-ті рр. можна з певною мірою умовності вважати продовженням традиції скульптурної шевченкіани, що стала формуватися у першій третині ХХ ст., коли на Прикарпатті спорудили близько двох десятків скульптурних зображень Кобзаря. Чимало з них втрачено під час Другої світової війни, але більшість збереглася й відновлювалася у радянський період.

У радянських і сучасних мистецтвознавчих та історичних дослідженнях переважає позиція, згідно з якою, першим в Україні пам'ятником Т. Шевченкові вважається його погруддя роботи академіка В. Беклемішева, встановлене 1899 р. у Харкові, в садибі Х. Алчевської [10]. Утім,